

Ez az isteni rehabilitáció elsősorban ott megy végbe, ahol a gúnyt és megaláztatást szenvedték (vö. Zsolt 137). Ez a hírnév nemcsak a nemzeti-politikai önállóság helyreállítására vonatkozik, hanem Isten dicsőségére. Mert Isten népének igazi hírneve, dicsősége csak az Úr dicsőségében van, aki az ő dicsőségét mással meg nem osztja, de az alázatosakkal, amilyenekről Sofóniás prófétált, és amilyen ő maga is volt az Úr beszédének hirdetésében, együtt lakozik. Igazán híressé Isten népét az teszi, ha felragyog rajta az Úr dicsősége (Ézs 60:2) ezen a földön.

HAGGEUS KÖNYVÉNEK MAGYARÁZATA

Írta: Dr. Tóth Kálmán professzor

Bevezetés

A próféta és könyve.

Haggeus próféta személyéről a nevéen kívül semmit sem tudunk. Neve összefügg a héber *hag* = „ünnep” szóval, s talán azt jelenti, hogy „ünnepi”, azaz „ünnepen született”. (Ilyen pl. Ezsd 10:15-ben a Sabbetaj = „szombati”, „szombaton született” név.) Egyébként azonban nem költött név; a Biblián, sőt Palesztinán kívül is előfordult.

Haggeus könyve közvetlenül a Zakariásé mellett áll. Mindkét könyv felirata ugyanazt az évet nevezi meg működésük kezdetének. Együtt említi őket Ezsd 5:1; 6:14 is, mint akiknek a buzdítására fogott hozzá a fogság utáni gyülekezet a templomépítéshez, sőt eredményesen be is fejezte azt. Egy régi szándék vált így valóra, mert a hazatérés után megtörtént alapkövetel után (Ezsd 3:8k.) hosszabb kényszerű szünet következett részben politikai okok, részben az ország újjáépítésének egyéb gondjai és anyagi nehézségek miatt.

A próféciák kelezése (1:1; 2:1.10) arra enged következtetni, hogy Haggeus prófétai ténykedése nem tartott hosszú ideig. A 2:23 jövendölése csak reménység maradt, és arra sincs sehol utalás, hogy Haggeus megérte volna a templomépítés befejezését. Mindebből arra lehet következtetni, hogy a próféta nem sokkal a fellépése után meghalt. Hogy öreg ember volt-e már akkor, az csak feltételezés. Azt is csak találgatni lehet, hogy a babiloni fogságból tért-e haza, vagy a Júdában otthon maradtak közt született és élt-e, és hogy esetleg ifjú korában még látta-e a salamoni templomot (2:3). Mindezek helyett okosabb, ha próféciáira fordítjuk figyelmünket.

Haggeus könyve két rövid fejezetből áll és szinte egyetlen témára, a templomépítés ügyére korlátozódik. Négy prófétai beszédet tartalmaz a könyv; általában ünnepi alkalmakkor, nagyobb gyülekezet előtt mondhatta el őket a próféta. Első beszédében elítéli honfitársai hanyagságát, mert nem törődnek a templom újjáépítésével (1. r.). A második beszéd a kicsinyhitűséggel száll szembe; úgy látszik, jelszó lehetett az, hogy úgysem tudnak a salamoni templomhoz fogható épületet emelni (2:1–9). A harmadik prófécia azt a követelményt hangsúlyozza, hogy a templomépítő népnek lelkileg is méltónak kell lennie Isten házához (2:10–19). A negyedik rövid prófécia személyhez szóló: Zerubbábel helytartót mint Isten kiválasztottját mutatja be (2:20–23). E próféciák ugyan direkt beszédben – Isten kijelentéseként – és eredetileg költői formában voltak megfogalmazva a könyv egybeszerkesztésekor azonban prózai kiegészítésekkel bővült a próféciák költői anyaga, főleg az elbeszélő jellegű keretben (1:1–2.12–14; 2:1–2.10.20). Haggeus könyvének fogalmazási sajátossága, hogy az egyébként szokásos „szólt (lett) az Úr

igéje... prófétához” formula helyett általában ez olvasható: „szólt (lett) az Úr igéje Haggeus próféta által (betű szerint: „kezével”, közvetítésével) Zerubbábelhez” stb. Olyan jellegzetesség ez, amely főként a Királyok könyveiben található (1Kir 12:15; 16:34 stb.).

A prózai kiegészítésekből – amelyek Haggeust 3. személyben említik – arra lehet következtetni, hogy az egész könyvecskét nem sokkal a próféta halála után állították össze. Talán valamelyik híve, tanítványa foglalta így egybe az egy téma körül forgó, de arról más-más szemszögből szóló próféciákat.

A történelmi háttér.

Círus perzsa király Kr. e. 539-ben foglalta el Babilont, és a következő évben kiadta híres rendeletét, mellyel a deportált népeknek megengedte a hazájukba való visszatérést. Ezsdrás könyvének elején olvasható ez, de a Biblián kívüli dokumentumokból is tudunk róla. Magának Círusnak is van egy híres győzelmi felirata Babilon elfoglalásáról s ebben számos tartományról tesz említést, amelyek lakóinak ily módon nemcsak a hazatérését tette lehetővé, hanem templomaiknak az újjáépítését is. Hozzá tartozott ez a Perzsa Birodalomnak viszonylag emberségesebb hatalmi politikájához. Valamiféle autonómiát élvezett ebben Júda is, melynek a területe azonban jóval kisebbre volt szabva, mint amilyen a fogság előtti Júdai Királyságé volt. A nagy birodalomnak „a Folyamon túli tartományába” (az Eufrátesztől nyugatra eső terület) volt betagolva s bár saját „helytartója” volt (Sésbaccar, majd Zerubbábel, Ezsd 1:8; 2:2), a nagyobb samáriai helytartóságnak volt alárendelve.

Círus király 529-ben meghalt, utódja a fia Kambüész lett, aki főként Egyiptom meghódításával volt elfoglalva. Távollétében azonban egy csaló az ő (korábban titokban meggyilkoltatott) testvérének és a trón jogos örökösének adta ki magát, mire Kambüész sietve hazaindult, ám útközben egy szerencsétlenség következtében meghalt. Az áltrónörököst ugyan megölték, de újabb trónkövetelő lépett fel. Ez utóbbit Dárius ölte meg, s aztán őt kiáltották ki királynak. De amint az nagy birodalmaknál történni szokott, a zavaros helyzetet a meghódított országok arra használták, hogy fellázadtak, és megpróbálták visszaszerezni önállóságukat. A Zagros-hegységben levő híres behisztuni sziklafelirat örökíti meg ennek történetét. Dárius elmondja itt, hogy 19 nagy csatát vívott az elszakadni akarókkal szemben, míg sikerült megszilárdítania uralmát és a birodalom egységét kb. Kr. e. 520 elejére. – Ez lehetett a történelmi háttere annak a nagy „földindulásnak”, amelyre Haggeus céloz a 2:21–22-ben.

Arra mégis alkalmasnak látta az időt Haggeus (és Zakariás), hogy a samaritánusok vádaskodása miatt (Ezsd 4:23–24) annak idején félben maradt templomépítés folytatását sürgesse. Az Úr régtől várt ítéletnapja közeledni látszott, igyekezni kellett hát, hogy kész legyen a templom „az Úr érkezése” idejére (vö. Mal 3:1), illetve a remélt messiási korszak beköszöntésére (Ez 37:24–28).

A próféta teológiája.

A könyv rövidege ellenére világosan kirajzolódnak benne Haggeusnak a fogság utáni korra is jellemző teológiai gondolatai. Még jól látható a deuteronomista ok-okozati összefüggésnek az ábrázolása: A hazatért nép súlyos anyagi gondokkal küszködik, rosszul termő, ínséges években éltek. Haggeus szerint azonban ez annak a következménye, hogy az Úr templomával nem törődnek, s ezért az Úr sem törődik népével (1:9–11). Hiányzik viszont a fogság előtti nagy prófétákra annyira jellemző lelki-erkölcsi bíráló szó és a megtérésre hívás. – Teljes figyelemmel fordul a próféta a templomépítés ügye felé. Itt nem bíbelődik ugyan aprólékos tervezetésekkel úgy, ahogyan tette a fogságban arra ráérő Ezékiel (Ez 40–42. r.), annál inkább foglalkoztatja

viszont a szent helyhez illő rituális tisztaság gondolata (2:10–14). Ez már a fogság utáni papi teológia jellemzője. Nemkülönböztetve az a prófétai öntudat, mely szerint Haggeus, mint próféta, az Úr „angyala” = követe (1:13).

Irodalom.

Sellin, E. 1930³ (KAT), *Elliger*, K. 1964⁵ (ATD), *Horst*, F. 1964³ (Handbuch z. AT), *Mason*, R. 1977 (Cambridge BC), *van der Woude*, A. S. 1982 (Prediking v. OT), *Kecskeméthy* I. 1915, *Módis* L. 1940.

| Agge. I. RÉSZ

Agge. 1,1–15. „Építsétek fel a templomot!”.

Haggeus első prófétai beszéde a feliratban levő keltezés szerint Dárius király uralkodása második éve hatodik hónapjának elsején hangzott el. Meglehetősen pontosan azonosítható ez a dátum: Kr. e. 520. augusztus 29-re. A hónap első napja újhold, s mint ilyen, ünnepi áldozati alkalom volt (Num 28:11), Haggeus tehát ünnepi gyülekezet előtt mondta el buzdító beszédét. A nép két vezetőjét, Zerubbábel helytartót és Jósua főpapot szólítja meg. Mindketten a fogságból tértek vissza a hazavándorlók első csoportjával (Ezsd 2:2). A hazatérők vezetőjének Círus perzsa király meghatalmazottjának ugyan Ezsd 1:8.11 Sésbaccart mondja, róla azonban semmi továbbit nem tudunk. A Jeruzsálembé érkezéstől kezdve Zerubbábel a világi vezető. Ő az 598-ban fogságba hurcolt Jójákin király unokája (1Krn 3:17–19), tehát a dávidi királyi család leszármazottja volt (vö. Mt 1:12). Jósua főpap pedig annak a Szerájá főpapnak volt az unokája, akit 587-ben hurcoltak el Jeruzsálemből (2Krn 25:18; 1Krn 5:40–41). Rajtuk keresztül természetesen az egész néphez szól a prófétai buzdítás (vö. 12. v.).

Haggeus vitába szállt azokkal, akik úgy gondolták, hogy nem időszerű a templom újjáépítésének folytatása. Őket befolyásolta az óvatosság: egyszer már megghiúsította ezt a munkát ellenfeleik feljelentése (Ezsd 4. r.). Azonkívül volt bennük kényelem is, meg az áldozathozataltól való húzódozás, hiszen amúgy is ínséges esztendőket éltek (2. v.). A próféta azonban nagyon is „ad hominem” érveléssel száll szembe az „időszerűtlenség” kifogásával élő honfitársaival: Hát az időszerű, hogy saját maguknak díszes házakat építenek? (A *szefunim* szó valószínű jelentése: „faburkolattal ellátott”. A fényűző paloták falait szokták értékes faragással díszített faburkolattal bevonni, vö. 1Krn 7:7.)

Az 5. és 7. v. szóhasználata jellegzetes hebraizmus, betű szerint fordítva: „Tegyétek szíveteket utaitokra!” A szív a héberben az észnek, az értelemnek is a székhelye; az „út” pedig jelentheti az életutat: olykor mint cselekvést, eljárást, máskor meg – mint itt – a történést, az események menetét. Az egész kifejezés tehát azt jelenti, hogy „gondoljátok át, mi történik veletek!” Az, hogy nincs áldás a munkátokon! A hajdani nagy átok részletei válnak valóra: „Sok magot viszel ki a mezőre, de keveset takarítasz be; szőlőskerteket ültetsz, de bort nem iszol...” (Deut 28:38–39). Szellemes hasonlat szerint, még a napszámos is mintha lyukas zacskóba tenné a bérét: a drágaság miatt elfolyik. A 9–11. v. még tovább részletezi a természeti csapásokat, de prófétai látással megmondja azt is, hogy mi azoknak az oka. Először is minden földművelő ember tudja – azóta is –, hogy hiába a leggondosabban végzett szántás-vetés, ha elmarad a növényzet fejlődését segítő eső; aszály idején néha még a vetőmag sem térül meg. Az eső, a „nevelő idő” pedig Isten áldása, és ha „Isten parancsára” szárazság sújtja a földet, annak a régi világban – import-kereskedelem híján – éhínség volt a következménye. Fűződhetnek nagy

várakozások a föld terméséhez, Isten csak „ráfúj”, és semmivé lesz. És ugyan miért? – hangzik el a 9. v.-ben a kérdés, miért nem áldja meg Isten a szorgoskodó emberek munkáját? Azért – feleli a próféta –, mert az emberek csak a saját házukkal törődnek, a templomot pedig hagyják romokban heverni. Istentől azt kapják hát, amit érdemelnek.

A következtetést nem nehéz levonni. A próféta nem is várja meg a „mit cselekedjünk?” kérdést, hanem azonnal fel is szólítja népét, hogy lássanak munkához, építsék a templomot, s aztán bízvást reménykedhetnek abban, hogy Isten is ad áldást a hétköznapi munkára is. Azt akarja megértetni Haggeus próféta is, amit majd Jézus a Hegyi Beszédben úgy mond ki, hogy „keressétek először Isten országát!” – s aztán a mindennapiak is megadatnak (Mt 6:33). „Menjetek fel a hegyre, hordjatok fát, és építsétek fel a templomot!” – buzdít a próféta (8. v.). Ezsd 3:7 szerint a hazatérést követő esztendőben pénzt adtak a kőfaragóknak és az ácsoknak, meg élelmet a főníciaiaknak, hogy szállítsanak cédrusfát a Libánonról. Hogy ez valóban megtörtént-e, nem tudjuk; tizenöt éve kellett volna már tárolni az építőanyagot. Mindenesetre fa volt bőven a közeli hegyekben, ha nem is cédrus; a romokban álló régi templom kövei pedig még felhasználhatók voltak, csak munkához kellett fogni.

Nem minden prófétának adatott meg az, ami Haggeusnak, hogy megláthatta intő szavainak komolyan vételét. Nemcsak meghallották, de meg is értették Isten üzenetét a vezetők és a nép. A 12. v. említi először a népet, mégpedig úgy, mint „a nép maradékát” (*se' érit hácám*). Főként Ézsaiás prófétára emlékeztet ez a kifejezés, aki szerint az ítéletet csak egy kis megtérő maradék fogja túlélni (Ézs 6:13; 10:21–22). Haggeus kortársai képezték ezt a maradékot, és számukra ez hittudat és felelősség volt. Tovább kellett élni és munkálkodni a kiválasztás céljaiért, többek közt a gyülekezeti közösség fenntartásáért, amelynek centruma volt a megépítendő templom.

A próféta helyzetelemzése világos volt: a nép közönyössége idézte fel Isten haragját, az ínséges éveket (9–11. v.). Ennek következményeként aztán jelentkezett az „istenfélelem”: először a jövő miatti aggodásban, aztán a bűnbánó megszorodásban, végül pedig a tette kész engedelmisségben. E folyamatban aztán az istenfélelem fogalom elveszti baljós jelentését, amiben segít az Isten ígérete is: Én veletek vagyok! (13. v.) Olyan biztatás ez, amelyet megkapott Istennek minden kiválasztott eszköze, és amely a hit bizonyosságának az alapja: Ha Ő velünk, akkor ki lehet ellenünk? (Róm 8:31).

A keretelbeszélés még néhány szóval összegzi a templomépítésnek valóban „lelkes” újramegkezdését, ami Haggeus első prófécijának elhangzása után megindult. Tudjuk más bibliai helyekről (Ezsd 5–6. r.), hogy nem ment ez minden nehézség nélkül. Újból meg kellett járni a hivatalos fórumokat, de Isten ott is előttük járt. A legfőbb esemény az volt, hogy megtalálták a perzsa királyi archívumban Círus egykori szabadságlevelének másolatát, s ennek alapján Dárius király nemcsak engedélyezte az újjáépítést, hanem még „államsegélyt” is biztosított hozzá (Ezsd 6:8–10).

| Agge. II. RÉSZ

Agge. 2,1–9. Nagyobb lesz az új templom dicsősége, mint a régié.

Haggeus második prófécijája ugyancsak a Kr. e. 520. évben hangzott el, a hetedik hónap 21. napján (október 18). Ez az őszi sátoros ünnep „utolsó nagy napja” (Jn 7:37) volt, amikor legtöbben voltak jelen az istentiszteleten. Addigra már bizonyosan megkezdődött az építkezés, lehetett látni a terveket, a méreteket, az építőanyagot. Viszont úgy látszik, a kezdeti lelkesedés csüggedés kezdte felváltani. A csendes ellenpropaganda hangoztatta, hogy úgyszemint lesz ez az

épület oly nagy és szép, mint amilyen Salamon temploma volt, amelynek faanyaga valóban libánoni cédrus volt, a falakat ékesen faragott faborítás díszítette (1Kir 6:15k.). Temérdek volt az aranydíszítés a kapukon, a falakon, a berendezési tárgyakon (1Kir 7:48k.). Mire lesz képes az új templomot építő igyekezet e hajdani ragyogáshoz képest?

Hogy csakugyan ilyen hangulat élhetett az egyébként örömmel együtt levő gyülekezetben, arra Haggeus ingerült kérdéséből lehet következtetni: Ki látta azt az első templomot hajdani dicsőségében? Miért szólnak le eleve az épülő újat? (3. v.) Indokolt az ingerültség. Hiszen 67 évvel azelőtt pusztult el a templom, s ha valaki csakugyan látta azt gyerekfejjel, az is már jócskán 75 éves lehetett, s ilyenek – különösen a fogságból hazatértek között – már alig-alig voltak. Inkább csak a régiek elbeszéléséből tudhattak róla, hogy milyen is volt az a régi templom. És van még némi ironikus éle is Haggeus kérdésének: Ki látta azt a templomot „első” = eredeti pompájában úgy, ahogyan Salamon megépíttette? Hiszen annak a történetéhez már Salamonnak a fia óta hozzátartozott az is, hogy egyszer az egyiptomi fáraó rabolta ki, másszor adóként küldték az arany és ezüst kincseket Damaszkuszba vagy Asszíriába, még az ajtókat borító aranylemezeket is leszedték (olv. 1Kir 14:25–26; 15:18; 2Kir 16:8; 18:15–16). A csillogó arany helyét mindinkább réz foglalta el. – Mire való hát emlegetni azt a rég elhalványult „első” dicsőséget?

A csüggeteg hangulatot akarja megváltoztatni a próféta felkiáltása: Legyetek erősek, legyetek bátrak, ti vezetők és ti, a nép egyszerű tagjai! (Háromszor hangzik el a *hazaq* felhívás, ahogyan háromszor volt olvasható 1:14-ben a lelkesedést tanúsító *rúah* főnév.) A vezetők mellett a nép most nem az előbbieken megszólított „maradék-nép”, hanem „az ország népe” (*‘am há’árec*). A bátorítás most már nem a kicsiny maradékhoz, hanem az ország lakosaihoz szól, akik ismét örökségül bírhatják az ősök földjét. (Az elnevezés szembeállítja a júdaiakat azokkal az idegenekkel, akik a fogság idején települtek ide, és magukat tartották az „ország népének”; vö. Ezsd 4:4; Neh 10:31–32.) – Nem a töprengésnek van most a helye és ideje, hanem a hit bátorságának. Ezért a próféta négy rövid szóba sűrítve megismétli legelső biztatását: „Cselekedjete! Én veletek leszek!” Az 5. v. első fele kiegészíti ezt még egy (a régi fordítások egy részéből hiányzó) nyomósító mondattal: „ama (szövetség) ígéje szerint, amelyet kötöttem veletek. A „kötöttem” ige miatt betoldandó a „szövetség” szó, bár kétségtelenül hangsúlyos az „ige” = ígéret szó is, utalva arra, hogy Isten kiválasztó szándéka változatlanul fennmaradt. Végül még egy nagy ígéret következik, melynek csúcspontját a 9. v. képezi: „Nagyobb lesz az utóbbi templom dicsősége, mint amilyen volt az előbbi.” Mert az Úr a világ fölött való hatalom, és ha Ő akarja, megrendíthet eget, földet, tengert, az egész mindenséget. Ehhez az eszkatológikus reménységhez („még egy kevés idő”) a képet a szinte kozmikus méretű földindulásról történeti tapasztalás adta (ld. 2:21–22-nél). Az a várakozás volt ez, mely szerint idők haladtával majd híre megy az Úr templomának, az Úr tanításának, amelyért aztán majd Jeruzsálemben jönnek idegen népek is (vö. Ézs 2:2–4), és hozzák magukkal hódolatuk adóját akár arany, ezüst formájában is (olv. Jel 21:24–25). – A sátoros ünnepnek, melyen ez a prófécia elhangzott, kettős arculata volt. Egyfelől hálaadás alkalma a föld terméséért, továbbá emlékezés a pusztai vándorlás idején történt isteni vezetésre: mindegyik vonatkozásban örömmel volt. Másfelől viszont kezdett hozzáfűződni Isten királysága eljövételének várása: ebben az értelemben az ünnep a jövőbe tekintés alkalma volt. Már most Júda népe a múlton merengett, de úgy, hogy öröm helyett a régi dicsőség elmúltán bánkódott. Haggeus viszont a jövőt látta, és a jövő dicsőségét akarta megéreztetni népével is. Nem csak az ezüst és az arany lesz a legnagyobb kincs az új templomban, hanem lelki értékek: dicsőség és békeség. – És mi tudjuk, hogy ebben az új (bár Heródes által megnagyobbított) templomban jelent meg öt és félszáz évvel

később Jézus, és mi ebben látjuk a legnagyobb dicsőséget (Mt 21:14–16 stb.). És hogy mit jelenthetett a templomban megtalált lelki békesség, arra megtaníthat a farizeus és vámszedő példázata (Lk 18:13–14).

Értelmezési problémát jelent a 7. v.-ben a *hemdat* (*haggójim*) szó. A vele összefüggő igealak többes számú: „eljönnek”. A Septuaginta ezért a *hemdat* szót más pontozással többes számként fogja fel, s így olvassa: *hamudót*, mi által a fordítás ez lesz: „(ide jönnek a népek) kincsei”. Régi magyarázók viszont az „eljön” szót veszik egyes számnak, a *hemdat* = „kívánatos” érték, kincs szót pedig nem tárgyként, hanem személyként fogják fel; így „a népek kívánsága” (mint gen. obiectivus) messiási értelművé válik: eljön, akit a népek kívánnak, óhajtanak.

Agge. 2,10–19. Lélekben is épüljtek!

A harmadik prófétai tanítás ugyanazon évben, a 9. hónap 24-én hangzott el, tehát az építés megkezdésének épp a negyedéves évfordulóján (vö. 1:15). Haggeus állandóan rajta tartotta szemét az építés munkáján, s amikor szükségesnek látta, szót emelt a munka bátrabb vagy jobb folytatása érdekében. E harmadik tanításából az tűnik ki, hogy számára a templomépítés nemcsak kövek egymásra rakását jelentette, hanem a gyülekezetnek – a templomhoz méltó épülését is.

Mondanivalóját egy kézzelfogható példával készíti elő. Izraelben szokás volt az, hogy ha valamilyen vallási vagy erkölcsi kérdésben nem láttak tisztán, akkor isteni útbaigazítást kértek vagy a prófétáktól (pl. Ez 20:1k.), vagy a papoktól. Az utóbbiak főként kultuszi, rituális kérdésekben adtak „tanítást”; e szó héberül a *Tóra*, amely kötelező érvényű lévén, később „törvény” lett, sőt a nagy törvénygyűjteményekről a Pentateuchos összefoglaló neve.

Haggeus két ilyen kérdést vet fel (11. v.), a papoktól várva a választ, mint „tanítást”. Az egyik: Ha valaki szent, azaz megszentelt dolgot (pl. áldozati húst) visz, és hozzáér vele máshoz, azt szentté teszi-e? A másik: Ha valaki rituálisan tiszta állapotban hozzáér valami tisztátalanhoz, azáltal tisztátalanná válik-e? A felelet az első esetben: nem, mert a szentség nem vihető át mechanikusan másra. A második kérdésre a felelet: igen, mert a tisztátalannal való érintkezés tisztátalanná tesz (Lev 7:19 stb.). A tanulságot Haggeus a templomépítőkre alkalmazza: ilyen ez a nép is (14. v.), amely egy Istennek szentelt házat épít, miközben önmaga „tiszátalan”, a szent célhoz és munkához méltatlan. Haggeus jól ismerhette népe életét, és tudta, hogy vannak dolgok, amelyek még a külsőséges, rituális tisztátalanságoknál is súlyosabbak: látta lelki, erkölcsi bűneiket, látta, hogy miközben kezükkel munkálkodnak Isten templomán, a szívük nem tiszta, az életük nem Istennek szentelt. Vajon lesz-e így áldás a szent munkán, fog-e gyönyörködni benne az Úr? (1:8).

A 14. v.-sel kapcsolatban van olyan feltételezés, hogy mivel a héber szövegben az „ilyen ez a nép, és ilyen ez a nemzet” mondatban az utolsó szó a pogányokra használt *gój*, Haggeus itt az ellen emel szót, hogy a samaritánusok (ők a *gój*) a zsidókkal együtt (ők az *ám*) építsék a templomot. Ennek azonban ellene mond, hogy gondolatpárhuzamról lévén szó, a „nép” és „nemzet” azonos értelmű szóismétlés; nem két külön népre mutat a próféta. Azonkívül a samaritánusok az első (537-es) próbálkozáson túl már nem kívántak együttműködni sőt inkább a feljelentők szerepét játszották (Ezsd 5. r.). Haggeus kritikájának valószínűbb értelme az, hogy ő azt szerette volna látni, ha templomépítő népe maga is odaszentelődne életével Istennek. Ahogyan az ÚSZ-i textus mondja, ha maga is megépülne „lelki házzá” (1Pt 2:5).

Ezt a próféciaát még kiegészíti néhány vers, amelyek megismételni látszanak az 1:6–11 helyzetelemzését; megint szó van ínségről, kenyérgondokról. A különbség az, hogy most nem szemrehányásként sorolja ezeket a próféta, hanem biztatásul: eddig nem volt áldás a

kenyérkereső munkán, de „ettől a naptól fogva”, a templomépítés megindulása után megjön az áldás is. Ez az őszi időszak volt ugyanis a szántás-vetés újbóli alkalma, és Haggeus biztatása az, hogy ennek a vetésnek már meglesz az aratása.

Agge. 2,20–23. Zerubbábel: az Úr pecsétgyűrűje.

Haggeus utolsó, rövid próféciája, melyet a harmadiknak a folytatásaként mondhatott el, ugyanazon a napon – személyhez szóló és nagy lelkesedéssel fűtött. A 21–22. v. visszatér a 2:6–7-ben már említett nagy történelmi válsághoz, amely Dárius király trónra lépése után rázta meg a Perzsa Birodalmat, kétségessé téve annak fennmaradását (ld. Bevezetés 2.). A 6–7. v.-ben említett, eget-földet megrázó, szinte kozmikus világrendet itt nagyon konkrétan roppant nagy háborúként jellemzi a próféta: Isten ledönti a királyi trónokat, a harci kocsikat felfogatja; a népek, az emberek egymás ellen fordítják fegyvereiket. Apokaliptikus idők ezek, mégis történelmi közelségbe látszanak hozni egy nagy reménység megvalósulását: Talán ez a küzdelem felemészti a nagy népek erejét, és eljön az idő, amikor Júda (és Izráel) ismét visszanyeri függetlenségét. A káosz helyén megvalósul az új teremtés rendje, talán a várva várt messiási kor, amelyben Isten a háborúk árán összetákolta világbirodalmak helyén a béke uralmának veti meg az alapját. Már csak egy kis ideig kell várni rá! (2:6).

E lelkes reménykedés során Haggeus tekintete szinte természetesen vetődik Zerubbábelra, (aki először szerepel itt egyedül, Jósua főpap említése nélkül). Ő, mint a Dávid házának törvényes leszármazottja, beleillett a Messiás várásának irányvonalába. Ezért hangzanak felé a jelképes isteni ígéretek: Kezembe veszek – pecsétgyűrűvé teszek – téged választottalak! A pecsétgyűrű a királyi hatalom ékes díszei és jelvényei közé tartozott. Bele volt vésve a tulajdonos neve, és ezzel hitelesítették a kiadott okiratokat, rendeleteket. Izráel királya végső fokon maga az Úr volt, de szövetsége rendjében helyet adott a dávidi dinasztia királyságának (2Sám 7:16; Jer 33:15–22). Isten királyi uralmának földi képviselője a dávidi Messiás: e képviselő jelképe a pecsétgyűrű „Isten kezén”. Ez a hasonlat már szerepelt egyszer Jeremiás könyvében, de negatív értelemben, amikor a babiloni fogságba került Jójákin királyról mondta a próféta, hogy mint egy pecsétgyűrűt, úgy húzza le ujjáról az Isten, és félreteszi (Jer 22:24). Most viszont visszakerült Babilonból a dávidi utód, aki ismét hiteles „pecsétgyűrű” lehet.

Így szerepelhetett Zerubbábel a messiási reménység tárgyaként – egy rövid ideig. Mert a nagy történelmi földindulásnak hamarosan vége lett, csak nem úgy, ahogyan Júdában remélték. Dárius hosszú, szívós küzdelem árán, sok véres ütközet után leverte a birodalmában kitört felkeléseket, megszilárdította trónját, a lázadó fejedelmeket, helytartókat pedig kivégeztette. Nem tudjuk, hogy e „rendcsinálás” során mi lett a sorsa Zerubbábelnek. Az ő alakja ezután nyomtalanul eltűnik előlünk. Zakariás könyvében is egy ideig együtt szerepel Jósua főpappal, ám egyszer csak ott is nyoma vész: Jósua főpap egyedül marad a júdai nép élén, világi vezetőként pedig csak egy majdan eljövendő, jelképes néven nevezett „Sarjadék” van említve (Zak 6:10–15).

Az időket és alkalmakat emberileg számíthatni nem lehet – ez Haggeus utolsó megnyilatkozásának a negatív tanulsága. (Sajnos, az „idők jelei” közé tartozó háborúk, vö. Mt 24:6; túl gyakran fordulnak elő a történelemben.) Pozitív tanítása a próféciának viszont az az élő, Messiásba vetett hit, amely Isten ajándékeként várja a végső békés üdvidőt, de úgy fogadja el, ahogyan Isten adja. Haggeus utolsó próféciája végül is túlmutat önmagán, a közeli végváradalmon, de túlmutat Zerubbábel személyén is. Az ő történelmi küldetése nem a királyság gyakorlása lett, hanem a templom újjáépítésének a megindítása.

Zerubbábel is Dávid utódja volt, a Dávid Fia azonban más valaki lett, amikor az Isten által tervezett „idők teljessége” bekövetkezett.